

(*Les églises rupestres de Cappadoce*, Paris 1925-1942). Basımı on yedi yılda tamamlanan ve Kapadokya bölgesi hakkındaki bütün araştırmalara kaynak teşkil eden bu büyük eserde bazı Türk yapılarına da yer verilmiştir. 1915'te askere alınan Jerphanion, Çanakkale'ye çıkarma yapmaya çalışan Fransız kuvvetlerinin kumandanlık karargâhında tercüman ve haritacı olarak görevlendirildi. Bu sırada dostluk kurduğu General H. E. Gouraud'nun savaştan sonra Suriye-Lübnan yüksek komiserliğine getirilmesi kitabının basılmasını sağlamıştır. Jerphanion, Çanakkale seferinin başarısızlığa uğraması üzerine önce posta kontrol (sansür) daire-sinde, sonra da bir Ermeni gönüllü birli-ğinin hazırlanması münasebetiyle Port Said'de ve ardından Kıbrıs'ta görevlendi-rildi.

Vatikan'da Pontificio Istituto per gli Studi Orientali'yi kurmaya karar veren Papa XV. Benoit'nın isteği üzerine Fran-sa hükümeti tarafından özel görevli ola-rak seçilen Jerphanion 1917 sonbaharın-da burada kurslara başladı. Bu arada bir taraftan Göreme ve yöresi hakkındaki bü-yük eserinin metnini hazırlarken bir ta-raftan da çeşitli konularda kitap ve ma-kale yayımlamayı sürdürdü. 1921'de bı-raktığı ilmî malzemeyi toplamak üzere Fransız ve İngiliz işgali altındaki İstan-bul'a gitti. 1925'te Ankara'da inceleme-lerde bulundu. 1926 yılı Kasımı ile 1927 Eylülünde buradaki Klemens (Klementios) kilisesi harabelerinde kazı yaptı ve arka-daşı W. Zorer'e kalıntıların rölevelerini çizdirdi; fakat sonunda kazı durduruldu. Tekrar kazı izni almak için başvuruda bu-lunduyşa da o yıllarda "müzeler genel müdürü olan Mübarek Galip Bey'in Maa-rif Vekâleti ile bağlantı kurarak sağlaya-bildiği çok kısa süreli bir araştırma izniyle yetinmek zorunda kaldı. Ankara hakkın-daki araştırmalarının sonuçlarını daha sonra Amasya'daki bazı camiler, bir Ro-ma köprüsü ile kaya mezarları, Amasya-Sivas yolu üstündeki kervansaraylar, To-kat'ın Selçuklu eserleri, Sivas'ın Selçuklu ve diğer dönemlere ait eserleri, Payas ci-varında Sultan Hanı, Kayseri Kalesi ve Ka-lecik Kalesi hakkındaki makaleleri ile bir-likte neşretti (*Mélanges d'archéologie anatolienne*, I-II, Beyrouth 1928). Ayrıca Ankara Kalesi'ni çok ayrıntılı biçimde in-celeyip burçlarının ve çeşitli bölümlerinin fotoğraflarıyla beraber rölevelerini de bu kitap içinde yayımladı. Bu eser günümüz-de hâlâ Ankara Kalesi hakkında yapılmış en iyi çalışma olarak bilinmektedir. II. Dünya Savaşı'nın başlaması üzerine Fran-

sa'ya gidip Lyon'da ders veren Jerphan-ion 1946'da Roma'ya döndü ve 22 Ekim 1948'de öldü.

Jerphanion'un Türkiye'deki çalışmala-rı sırasında çektiği, fakat çok azını yayımla-dığı yüzlerce fotoğraf ancak ölümünün ellinci yıl dönümü (1997) vesilesiyle Ro-ma'da düzenlenen bir sergide gün ışığı-na çıkmış ve bunların büyük bir kısmı yi-ne aynı yıl V. Ruggieri tarafından onun hakkında çıkarılan bir kitapta yer almış-tır (bk. bibl.). Çoğu Sivas, Tokat, Amasya ve Kayseri bölgelerine ait olan ve tarihî eserlerin yanı sıra günlük hayatı, insan tipleri ve giyimlerini de yansıtan bu re-simler birer belge niteliğindedir; özelli-kle bunlardan Tokat'ta vuku bulan büyük bir yangının fotoğrafı dikkate değer. Jer-phanian, hakkında hiçbir şey yazmadığı İstanbul'da da fotoğraflar çekmiştir. Bazı tanınmış semtleri harabeye çeviren bir yangından sonra çekilen bir fotoğraftaki Aksaray'da yonca yaprağı kavşağın yerin-de olduğu anlaşılan ve bugün artık hiçbir izi kalmayan yanık bir caminin görüntü-sü mimari açıdan çok önemlidir.

Guillaume de Jerphanion, Anadolu hi-ristiyan arkeolojisinin bir uzmanı olmak-la birlikte Türkiye'nin geniş bir kesiminin haritasını çıkarmış, birçok yerleşim mer-kezinin tarihî adını tesbit etmiş ve bazı İslâmî Türk eserlerinin yaklaşık 100 yıl önceki durum ve özelliklerini ortaya koy-muştur.

BİBLİYOGRAFYA :

Necîb el-Akîkî, *el-Müsteşrikûn*, Kahire 1980, III, 301; V. Ruggieri, *Guillaume de Jerphanion et la Turquie de jadis*, Roma 1997; P. Goubert, "Missionnaire et savant: P. Guillaume de Jerphanion, membre de L'Institut de France (1877-1948)", *Byzantion*, XX, Bruxelles 1950, s. 389-396; R. Dussaud, "Le R. P., Guillaume de Jerphanion (1877-1948)", *Syria*, XXVII, Paris 1950; Semavi Eyice, "P. Guillaume de Jerphanion ve Ankara Kalesi", *Ankara*, II/5, Ankara 1993, s. 9-31.

SEMÂVİ EYİCE

JOHNSTONE, H. A. Munro Butler (1837-1908)

Türk dostu
İngiliz milletvekili, yazar.

İskoç asıllı olup Edinburg'da dünyaya geldi. Lisans ve yüksek lisans eğitimini Oxford Üniversitesi'nde tamamladı. 1862-1878 yılları arasında İngiliz Avam Kama-rası'nda Muhafazakâr Parti'den Canter-bury milletvekili olarak bulundu. 1856'da İngiliz diplomat ve yazar David Urqu-hart'ın Osmanlı Devleti'nin lehinde faali-

yet göstermek üzere kurduğu Foreign Affairs Committee'nin faal bir üyesi oldu ve parlamentoda yaptığı konuşmalarda daima Türkler'i savundu. 17 Ekim 1908'de öldü.

1875'te Rusya'nın kıskırtması sonucu çıkan Bulgar isyanı Osmanlı Devleti tara-fından kısa süre içinde bastırılmıştı. İsya-nın bastırılması Avrupa'ya Türkler'in Bul-garlar'a katliam uyguladığı şeklinde yan-sıdı. Bu propagandanın başını Liberal Parti başkanı William Gladstone çekmekteydi. Gladstone, 1876'da yayımladığı *Bul-garian Horrors* adlı bir broşürde hayalî dehşet sahneleri çizerek fanatik hırstı-yanları tahrik ediyor ve Batı ile Rusya'nın birleşip Türkler'i Avrupa'dan atmaları ge-rektiğini ileri sürüyordu. Gladstone'un, rakibi Başbakan Benjamin Disraeli'ye karşı seçim kozu olarak kullandığı Bulgar meselesi büyük çapta destek gördü ve sözde mazlumlar için yardım sandıkları kuruldu. Bu ortamda Gladstone'a en sert tepkiyi Johnstone gösterdi ve kendisine iddialarını reddeden bir açık mektupla cevap verdi (*Bulgarian Horrors and the Question of the East. A Letter Addressed to the Right Honourable W. E. Gladstone M. P.*, London 1876). Mektup aynı yıl *Les Horruers bulgares* adıyla Fransızca ola-rak İstanbul'da da basıldı; Türkçe tercü-mesi ise *Vakit* gazetesinde çıktı (14-18 Teşrînisânî 1292 [26-30 Kasım 1876]).

Johnstone mektubunda Gladstone'un hunhar, vahşi, zalim, barbar gibi sıfatlar-la çizdiği Türk imajını reddediyor, aksine Türkler'in dürüstlük, temizlik, fazilet, merhamet, hoşgörü gibi üstün meziyet-lere sahip olduklarını söylüyordu; katliam ve mezalim iddialarını ise güvenilir kay-naklardan edindiği bilgi ve belgelerle çü-rütüyordu. Bu küçük yayının hemen ar-dından kapağında Türk bayrağı bulunan *The Turks: Their Character, Manners and Institutions* adlı eserini çıkardı (Lon-don 1876). Burada da selâmlaşmadan aile hayatına, temizlikten adalet müessesesi-ne kadar örf ve âdetlerini ele aldığı Türk-ler'in Avrupalılar'la mukayese edilemeyecek kadar üstün fazilet ve değerlere sa-hip olduklarını savunuyordu. Johnstone, Batı'nın devamlı bir şekilde Osmanlı Dev-leti'nin iç işlerine karışmasını, daha önce yayımladığı *The Eastern Question* adlı eserinde de (London 1875) dile getirdiği gibi bunu Haçlı seferlerinin devamı olarak nitelendirmiştir. Kendisi de Urquhart gi-bi Türkler'in dinlerinden ve örflerinden tâviz vermeden yaşamalarını ve Avrupa'nın önerdiği reform planlarını kabul et-memelerini istiyordu. Zira Osmanlı'nın

eski sistemi zaten anayasal ve meşrû idi; idare hiçbir zaman despot olmamıştı. İşleyen bu sistemi Avrupalılar çeşitli müdahalelerle kendilerine benzetmeye çalışırken bozmuşlardı. Çare yine Osmanlı'nın aslına dönmesindeydi. Bundan dolayı Johnstone, Yeni Osmanlılar'ın lideri Mustafa Fâzıl Paşa'yı sevmemiş ve aleyhinde yazılar yazmıştır (*Diplomatic Review*, s. 160).

Johnstone, 1876 yılının başlarında Foreign Affairs Committee'nin imzaladığı bir mektubu Sultan Abdülaziz'e vermek üzere İstanbul'a geldi. Mektupta Batı'ya güvenilmemesi, dışarıdan borç alma alışkanlığının terkedilmesi ve dış müdahaleye izin verilmemesi konuları ele alınıyor, ülkenin kurtuluşunun Batı formülleri yerine Kur'an-ı Kerim'le indirilen hükümlere sarılmak suretiyle mümkün olacağı bildiriliyordu. Johnstone, İngiltere büyükelçisi Henry Elliot'tan mektubu iletebilmesi için kendisini sultana takdim etmesini istedi. Fakat elçi, mektupta ülkesinin çıkarlarına zarar verecek ifadeler bulunduğu gerekçesiyle bu isteği reddettiği gibi mektubun ve Johnstone ile aralarında geçen yazışmaların sûretlerini bir raporla birlikte Londra'ya gönderdi (Public Record Office, FO, nr. 78/2454 From Elliot to Lord Derby, nr. 56). Ancak mektup Ali Suâvi tarafından Türkçe'ye tercüme edilerek Paris'te yayımlandı. Johnstone 15 Aralık 1876'da tekrar İstanbul'a geldi ve Ali Suâvi'nin evinde kaldı. Gelişinin ertesi günü *Vakit* gazetesinde onun Osmanlı halkı için gösterdiği faaliyetlerden övgüyle söz eden bir röportaj yazısı çıktı (16 Kânun-ı evvel 1292 [28 Aralık 1876]). Bazı araştırmacılar Johnstone'un, Çırağan Vak'ası kahramanı Ali Suâvi ile aralarındaki yakın dostluktan dolayı bir İngiliz ajanı olduğunu ve İstanbul'a muhtemelen Başbakan Disraeli tarafından gönderildiğini ileri sürmekteyseler de (Seton, s. 131) belgelerden böyle bir ihtimalin bulunmadığı veya çok zayıf olduğu anlaşılmakta, onun Osmanlı devlet adamlarına ve halka, Rusya ve Batı karşısında tâviz vermemeleri uyarısında bulunmak üzere Foreign Affairs Committee tarafından gönderildiği görüşü ağırlık kazanmaktadır. Nitekim İstanbul Konferansı'na katılan delegelerden Lord Salisbury, Johnstone'u İstanbul'daki muhalif tutumundan ve konferans karşıtı faaliyetlerinden dolayı Dışişleri Bakanı Lord Derby'ye şikâyet etmiştir (Public Record Office, FO, nr. 78/2678 From Salisbury to Lord Derby, nr. 35). Öte yandan son derece zengin bir kimse olan

Johnstone'un, 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı sırasında Ruslar'a karşı kullanılmak üzere kendi bütçesinden silâh temin ettiği ve ücretlerini yine bizzat ödeyerek emekli İngiliz deniz subaylarını Osmanlı donanmasında çalıştırdığı, Büyükelçi Henry Layard'ın Dışişleri Bakanı Lord Derby'ye yazdığı bir rapordan öğrenilmektedir. Ayrıca Layard'ın raporunda Johnstone'un bütün vaktini müslümanlarla geçirdiği, İstanbul'a bir İngiliz milletvekili olarak geldiği halde kendisini ziyaret etmediği şikâyetleri de yer almaktadır (Public Record Office, FO, nr. 78/2572 From Layard to FO, nr. 523). Johnstone'un şahsî servetini Osmanlılar'ın savaşı kazanmaları için harcaması, onun bir İngiliz casusu değil bir Türk dostu olduğu görüşünün en güçlü delilidir.

BİBLİYOGRAFYA :

Public Record Office, FO, nr. 78/2454 From Elliot to Lord Derby, nr. 56; FO, nr. 78/2678 From Salisbury to Lord Derby, nr. 35; FO, nr. 78/2572 From Layard to FO, nr. 523; British Museum, MSS, nr. 39130, s. 111; H. A. M. Butler Johnstone, *The Eastern Question*, London 1875; a.mlf., *Bulgarian Horrors and the Question of the East. A Letter Addressed the Right Honourable W. E. Gladstone M.P.*, London 1876; a.mlf., *The Turks: Their Character, Manners and Institutions*, London 1876; a.mlf., "Reform in Turkey", *Diplomatic Review*, July 1876, s. 160; *Hansard's Parliamentary Debates (1862-1878)*, London 1927, tür.yer.; W. Seton, *Disraeli, Gladstone and the Eastern Question*, Edinburgh 1935, s. 131; M. Stenton, *Who's Who of British Members of Parliament*, London 1976, II, 59; Hüseyin Çelik, *Osmanlı Yanlısı İngiliz Dış İşler Komiteleri*, İstanbul 1994, s. 29-36, 243-244; Abdurrahman Âdil, "Ali Suavi'nin Efkar-ı Siyasiyesi", *Hâdisât-ı Hukûkiyye*, Teşrinisânî, İstanbul 1923, s. 167-170.

HÜSEYİN ÇELİK

JONES, Sir William

(1746-1794)

Asiatic Society of Bengal'i kuran
İngiliz şarkiyatçısı.

Londra'da doğdu. Babası Newton ve Halley gibi ünlü bilim adamlarının dostluğunu kazanmış bir matematikçiydi. İlk ve orta öğrenimini Harrow School'da yaptı ve kendi çabasıyla zorunlu dil Latince'nin dışında Fransızca, İtalyanca, Arapça, Farsça ve İbrânîce öğrendi. 1764'te burslu olarak Oxford Üniversitesi'ne girip hukuk ve şarkiyat okudu. Öğrencilik yıllarında Lord Spencer'in tek oğlu Lord Althorp'a özel öğretmenlik yapması ona büyük imkânlar sağladı. Spencer ailesiyle birlikte birçok defa ülke dışına çıktı ve bildiği dil-

lere Çince, Türkçe, Almanca, İspanyolca ve Portekizce'yi de ilâve etti.

Jones üniversiteden mezun olduğu 1768 yılında, Danimarka Kralı VII. Christian'ın İngiltere'ye gelirken beraberinde getirdiği Nâdir Şah'ın hayatını anlatan Farsça bir kitabı hükümdarın teklifi üzerine Fransızca'ya çevirdi (*Histoire de Nader Chah*, I-II, London 1770) ve arkasından yine Fransızca olarak *Traité sur la poésie orientale* adlı ilk telifini yayımladı (London 1770); kitabın sonuna Hâfız-ı Şîrâzi'nin bazı gazellerinin tercümelerini de eklemişti. Ertesi yıl yine Londra'da Fransız şarkiyatçısı Anquetil du Perron'un saldırılarına karşı Oxford bilim adamlarını savunduğu *Dissertation sur la littérature orientale* ile *Grammar of the Persian Language*'i ve bir yıl sonra da Oxford'da Asya milletlerinin şiirleri üzerine makaleler ve dillerinden şiir tercümeleri ihtiva eden *Poems, Consisting Chiefly of Translations from the Asiatic Languages* adlı çalışmasını çıkardı. Bu yayının arkasından Royal Society'ye, 1773 baharında da Literary Club'a üye seçildi. Arap, Fars ve Türk şiiri üzerine genel bir araştırma mahiyetindeki Latince *Poeseos Asiaticae commentariorum libri sex*'i neşrettiğinde (London 1774) artık bir şarkiyatçı olarak kendini kabul ettirmiş bulunuyordu.

Şarkiyatçılığın şöhret kazandırmakla beraber geçim sağlamadığını farkederek Jones hukukçuluk yanını değerlendirmeye karar verdi. 1774'te Middle Temple barosuna alındı; 1776'da da iflâs komisyonu üyesi oldu ve yayın çalışmalarını yeni mesleğine yöneltti ve *Speeches of Isaeus in Causes Concerning the Law of Succession to Property at Athens* (London 1778), *An Inquiry into the Legal Mode of Suppressing Riots* (London 1780), *Essay on the Law of Beilments* (London 1781) adlı eserlerini kaleme aldı. İngiltere'de ve özellikle Amerika'da büyük bir başarı kazanan son kitabını yayımlamasının ardından Literary Club'ın başkanlığına seçildi, o sıralarda politika ile de ilgilendi. Fakat kısa sürede bundan vazgeçip çalışmalarına döndü ve ilk önce Şâfiî mezhebinin miras hukuku kitabı olan İbnü'l-Mütefennine'nin *er-Rahbiyye* adıyla meşhur eseri *Buğyetü'l-bâhiş 'an cümeli'l-mevâriş*'ini manzum tercüme halinde neşretti (London 1782); ertesi yıl da muallaka şairlerinin yedi şiirini tercüme ederek hazırladığı *The Muallakat*'ı orijinalleriyle birlikte piyasaya çıkardı (London 1783).